

ՄԽԻԹԱՐ ԱԲԲԱԶՈՐ

Ա. ԳՐԲԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՐԺԵՔԸ

Հայ տպագրութեան պատմութեան մէջ նոր դարագլուխ մը կը կազմէ
Ոսկան Վարդապետի Աստուածաշունչի հրատարակութիւնը, որ լոյս տեսաւ
1666-8ին Ամստերդամ։ Պատկառազգու, ստուար հատորի մը ծնունդը կա-
տարուած էր, մէծ աշխատութեամբ եւ երկունքով։

Աստուածաշունչի առաջին տպագրութեան մեծադղորդ համբաւը կը հասնի արեւելք, սակայն վերահաս դժբախտութեամբ մը առաջին առաքումը կը կորսուի, ինչպէս գիտէ աւանդութիւնը. «Զի յառաքել նորա զայնտ զանազան նաւուք ի Կոստանդինուպոլիս՝ մին ի նաւուց, յորում էին բաղում Աստուածաշունչը եւ Շարականք, ընկղմեցաւ»¹: Մնացած մասը թէպէտ կը նետուի հրապարակը, բայց սակաւաթիւ օրինակները չեն կրնար զոհացում տալ ընթերցասէր լայն շրջանին: Այս պատճառով երկրորդ տպագրութեան կը ձեռնարկէ ինքնին Ոսկան Վարդապետի ազգականներէն մին, Պետրոս Լատինացի: Նոր տպագրութիւնը մամուլէն կ'ելլէ 1705ին կ. Պոլիս, ըստ օրինակին «Հոնոյ տպեցեալ լուսաւորեալ հոգի Ոսկան վարդապետի, յար եւ նման, ո'չ աւելի եւ ո'չ նուազ, սակայն մանրագրով»²: Հրատարակչին խոստովանութիւնը, «յար եւ նման ո'չ աւելի եւ ո'չ նուազ», որչափ ալ ճիշտ է բովանդակութեան նկատմամբ, բայց եւ այնպէս հոն բնապիրը «յար եւ նման» չենք դտներ իր նախօրինակին հետ, եթէ զայն հարեւանցիկ իսկ համեմատութեան ենթարկենք Ոսկանեան հրատարակութեան հետ: Բաղմաթիւ տպագրական վրիպակները կը մատնեն հրատարակութեան անփութութիւնը: Այս պատճառաւ անոր տարածման արդելք հանդիսացան ո'չ միայն խեղճ թուղթը, մանրատառ գիրերը, անպաճոյն տեսքը, այլ եւ տպագրական վրիպակներու բաղմութիւնը եւ ինչպէս կ'ըսուի նշանակուած սուղ գինը: Քէտք է ըսել եւ այն, որ կ. Պոլիս, ուր տպագրական արուեստը տակաւին չէր զարդացած, այսպիսի հրատարակութեան մը համբար յարմարագոյն միջավայրը չէր:

Լաւագոյնի մը հրատարակութեան պահանջքը կար :
Դարուն ազգային նոր զարթնումի ռահվիրան՝ Միհթար Սեբաստացի,
որ իր ազգանուէր զործունէութեան շրջադի մէջ առած էր նաև նախնեաց
մատենալրութեան եւ այլ շահաւէտ զրքերու հրատարակութիւնը, ինչպէս
ինքնին կը գրէ, որոշած էր հրապարակ հանել Աստուածաշունչի ալ ինամեալ
հրատարակութիւնը³: Այսպիսի հռատարակութիւն մը սակայն կը պահանջէր

¹ Հ. Մ. ԶԱՄՉԵԱՆ, Հայոց Պատմութիւն գ. 661:

² Եղ 647 Անդ Յիշատակարան:

³ Եջ 1273 Ցիշատակարան Մլսիք-արայ:

Գ Յեասուակարան ՄԽ. 1273 գ.:

ցանկը Ոսկանի կողմանէ կատարուած սրբագրութիւններու «զի մի զուցէ նորին աշխատութիւնն եւ գործն մեզ համարեսցի»։ Էջ 1271 «Բան առ ընթերցօղս եւ Յիշատակարան Մատենիս» մեր զլիսաւոր ազրիւրը ուսկից քաղած ենք մեր տեղեկութիւնները։ Ասոր կը յաջորդէ 1281 «Ռտանաւոր բանք ի զովեստ Աստուածաշունչ Ս. Գրոց ի բրեւ զմատեան իմաստիւք լի...»։ որուն սկըզբնագրերը կը կաղմեն։ «Ի Մխիթարայ Վարդապետէ Սեբաստացոյ Աբրայ Հայր կոչեցելոյ ասացեալ է ի զովեստ Աստուածաշունչ Սուրբ գրող»։

Ա. Միկթար իր հրատարակութեան առաւելութիւնները նախորդ Ոսկան-
եան եւ Պետրոսեան հրատարակութիւններուն վրայ կը շեշտէ արդէն իր խորա-
գրին մէջ, որոնք ուշադրաւ են. 1) « լաւագոյն թղթովկը », 2) «Ազնուագոյն
պատկերօք», 3) «գեղեցկագոյն ծաղկագրօք»։ Ասոնք են արտաքին պերճու-
թիւններն հրատարակութեանն եւ կ'արժէ ի մերձուստ նկատի առնել ուրիշ
առաւելութիւններով հանդերձ :

1. Դիրքը: Ասկանեան հրատարակութիւնը ունէր 27×22 , Պետրոսեան՝ 22×16 , Մխիթարի՝ 30×22 , որ աւելի պատկառազգու կերպարանք տուածէ հատորին: Էջք՝ 1280 երկսիւն, այն լուսանորմեալ:

2. «Լաւագոյն թղթովք»: Բնտրուած է դիմացկուն, միջակ հաստ, սպիտակ թուղթ:

3. Գիրք : Նորահատ բոլորդիր հին Կիկերոն (Cicero) 12 Punto, Ասկանեան կաղապարներու վրայէն, զորոնք ձեռք բերած էր : Առասանցագրութիւնները նոտր 8 Punto ամէնն ալ հին Système Haaseի տեսակէն :

4. «Աղնուագոյն պատկերօք»: 158 պղնձատիպ պատկերները (10, 25×8) կենդանութիւն կը բաշխեն մեռեալ զրերուն: Այս պատկերներու կաղապար-մերը փորագրուած են Ասկանի փայտեայ տիպերու վրայէն, Միհիթարայ ցուց-բունքներով բարեկարգուած (Հմմտ. էջ Ժ. 1 էլն.):

5. «Գեղեցկապոյն ծաղկօք»: Կը դանուին ամէն Գրքի սկզբնաւորութեան հայտատիպ (Հմմտ. էջ ի, 1 էջն.):

6. «Բաղմօք ծախիւք»: Միսիթար իր հրատարակութիւնը վայելուչ ձեռով հանդերձաւորելու համար, չփնայեց ո՞ր եւ է ծախսք: «Եթէ, կ'ըսէ, փոքր նէ թխագոյն թղթով իցէաք տպագրեալ եւ առանց պղնձեայ պատկերաց՝ թարց կարծեաց, զոր ինչ ծախսեցաք ի տպագրումն սորին, կէսն նորին բականանայր» (Էջ 1278), բայց իր վեհ հողին կ'ուղէր արձան մը կանդնած ըլլալ իւր յիշատակին, յիշատակ մը թողած ըլլալ իր աղջին, վաստակ մը կատարած ի պարծանս հայ Մշակոյթին. «Բայց մինչ ի կեանս իմ երկիցս ոչ էլ բառայելոց բարւոյն եւ հողեւոր օգտին Ալղին լմոյ տպագրութեամբ Աստւածաշունչին (որովհետեւ մէրձ եմ այժմ եղերել զլաթսներորդ ամն կենաց մոց) յօժարութեամբ յանձն առի զկրկնապատկումն ծախից, ընդ նմին եւ ոշխատանաց, որպէս զի նաեւ յԱղջի մէրում պղնձեայ պատկերօք՝ աղնիւ թղթովք, յարմարապոյն դրօք եւ բարւոք ծաղկագրովք Աստուածաշունչ գը-ռանիցից»⁵:

5 *Ig* 1278: f. .:

Մեծախոռնութիւն, գեղեցկադիտութիւն, ճաշակ եւ տպագրական ար-
ուեստի սիրահարութիւն, ձեռն ի ձեռն կ'ընթանան այս տողերու մէջ: Ուզեց
Մխիթար տպագրութեան արուեստի ամէն կատարելութեամբ ճոխացած հա-
տոր մը հրապարակ հանել, ո'չ շահասիրութեան համար աժանագին հրատա-
րակութիւն: Վենետիկ, ուր ծաղկած էր տպագրութեան արուեստը, կարող
այդ վեհ մտածութեան իրագործում եւ տուաւ: Եթէ Մխիթարայ
էր առաջ այդ վեհ մտածութեան իրագործում միակ կատարեամբ,
ուուն գործը կը ներկայանայ իր տպագրական արուեստի կատարելութեամբ,
մույն արժանապատութիւնը կը պահէ նաև ընդհանուր տպագրութեան պատ-
ճառը մէջ առանց չափազանցութեան:

ՆՀԱՆԻԱԼՈՒԹԻՒՆԸ: Առաջ սնտրած էր Ռոկանեան « Ընկալեալ » բնադիրը,

1. Քանի որ Մխիթար ըստ
մասնաւոր արժէք մը չենք կրնար որոնել հոն: Ասկանի՝ լատին Աստուածա-
շունչի նմանողութեամբ կատարած տնատումները, նոր ճշդումով մը
սիրով կ'ընդգրկէ նաև Մխիթար, քանի որ այդ ճեւով շատ մեծ դիւրութիւն
կը ստեղծուէր Ս. Գրոց վկայութիւնները առանց դժուարութեան որոշելու:
Այս կը պահանջէր նաև Հրատարակութեանն շրթառիթներէն մին, որով կը
դիւրէր Մխիթար, տալ իր աշակերտներուն առձեռն Աստուածաշունչ մը աստ-
դիւրէանական ուսումներուն համար: Նոյն սկզբունքով կը տնատէ նաև

ՏԱՅՈՒՆ ՀԱՅԿԱԼԻԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, ԹՐՎԱԼՆ 1901, Դ ՀԱՅ ՏԵ

7 հջ 1278: Աւագանութեան համար տե՛ս Գեղումի 1950, էջ 6: — Խմբ.

* Տպագլութեանս ճռիւ ապկառէ

անձամբ Մակաբայեցոց դ. Գիրքը, որուն լատիներէնը չգտնելով Ոսկան, չէր կրցած թուաղուել:

2. Սողոմոնի Առակներու, Եսթերայ և Դանիէլի Գրքերու գլուխներու մէջ ետեւառաջութիւնները եւ արտակարդ քանի մը ընթերցուածներու փակագծումները (Առակի իդ. 22, Հռովմ. ԺԴ. 24, 25, ԺԶ. 26 եւն.) թէպէտ կրնային արտաքսուիլ, որուն համամիտ կ'երեւայ Մխիթար, սակայն ժամանակի խոհեմութիւնը տարբեր բան կը պահանջէր. «Զի մի տարածայնիցիմք, նաեւ զի չէր վնաս այնպէս մնալն... որպէս եղեալ էր նա, եւ մեք թողաք» (Էջ 1271) կը խոստովանի Մխիթար, եւ ցանկը կու տայ այս ետեւառաջութիւններու եւ փակագծումներու, վերակազմելու համար հայեցի աւանդութիւնը: Ժամանակը հասուն չէր դեռ այլպիսի փոփոխութիւններու համար: Ուղիղ խորհուած, բայց չարամիտ մեկնուած նմանօրինակ ձեռնարկ մը իր թշնամիներուն նոր յարձակողականի փողի ճայնը պիտի տար: Եւ այս չարաբոյն արշաւանքը գուցէ առանց աղեցցութեան մնացած չէր ըլլար նոյնիսկ իր նորահաստատ Միաբանութեան վրայ: Չուզեց սակայն սպասել, խորհեցաւ լոնէ նուաղագոյն բարին իրականացած տեսնել իր արդէն վաթսնամեայ երեկոյին, կտակելով իր մէծ խորհուրդները իր աշակերտներուն, օգտագործելու համար սպագայի մօտալուտ առիթը: Իրաւախոհութիւնը վերադասեց եւ դրաւ այնքանը, որքանը կարելի էր: Իր սրտի բաղձանքը չուտով իրականացաւ: 1805ին, իր մահէն 56 տարի ետք, հրապարակ կը հանուի Զօհրապեան ըրտարակութիւնը, մինչեւ այսօր դեռ չգերազանցուած ձեռագրական՝ ամեմատական արժէքով:

3. Միավորայ ամենամեծ արդիւնքն է ու արժանիքը, որով այս հրատարակութիւնը իր անունը «Աքրային Աստուածաշունչը»⁸ կրելու իրաւունքն ունի, ինքնիր կողմանէ կատարած համեմատութիւնները եւ լուսանցաղրութիւնները: Իբրև ուղեցոյց կ'առնէ 1645ի Պարխիսի եօթնեղուեան հրատարակութիւնը եւ տքնածան աշխատութեամբ լրիւ կը համեմատէ հայ Աստուածառունը յոյն եւ ասորի բնագիր-թարգմանութիւններու հետ: Շատ ուղիղ էր Միավորայ ուղղութիւնը, հակառակ Ոսկանի, քանի որ հայ թարգմանութիւնը եղած է յոյն եւ մասամբ ասորի բնագրերու վրայէն եւ ո'չ լատինականէ:

1732ի Նոյեմբերին սկիզբ կ'ընէ Համեմատութեան, որ կ'աւարտի 1735ի Սեպտեմբերին։ Համեմատութեան արդիւնքը կ'անցուի լուսանցքներու վրայ։ Մեկնութեան կարօտ ուղղումներ կը նշանակուին մասնաւոր «Համառոտարան»ի մը մէջ «զի ի յատուկ զիրս, եթէ Տեառն կամք իցեն, զրիցեմք զայնց հանդերձ բացարութեամբ», որ կը մնայ ստկայն դժբախտութեամբ անտիպ։ Թէպէտ զանազան ուղղումներ եւ սրբագրութիւններ կատարած էր նաեւ Ոսկան Վարդապետը, ստկայն անոր գիտութիւնները աւելի ոճական եւ ասութեան աղաւաղումներ էին, «այլ բաղումք ի նոցանէ էին վասն ոմանց ոճից ասութեան ի բարութէ եռեաւն ի ու ու անոնց աւագուն է ու ու ու

⁸ *LkO*, Ulin 59 213:

ո ճին, քան դայն, որ ի ներքս» (Էջ 1275): Միխթար խնդրին կը մօտենայ շատ մեծ լրջութեամբ եւ խղճմարէն, ու կը սրբագրէ միայն «վասն հարկաւորութեան բանիցն» որոնք կամ «վրիփմամբ զրչաց» աղաւաղուած են կրնան «լնասակար սիսալցներ պարունակել, եւ կամ «զի յերայականէն, կը լրին մտեալ է ի յոյն բարբառ, այնու ոճիւ ի յունաց ի հայ բարբառ որով ոճիւ մտեալ է ի յոյն բարբառ, այնու ոճիւ ի յունաց ի հայ բարբառ մինչ մտանէ, պայծառաբար ոչ բացայայտի միտ բանին եւ մեկնութեան կարօտիք»:

Հետաքանի կ'առնեմ այս տեղիքներն ըբեռ-

Եւ եհար յայլազգեացն վեցհարիւր այր, թող զորք-ս արջառոց եւ փըր-
իւհաց նա զիսրայէլ: Հայուանէ՛ խոփիւ արջառոց:

Σωτηρία ήταν από την περιοχή της Κύπρου, η οποία έγινε γνωστή ως η ιερά πόλη της Αρτέμιδης. Η πόλη ήταν γνωστή για την επιφυλακή της στην θεότητα της Αρτέμιδης, η οποία ήταν η προστάτιδη της πόλης. Η πόλη ήταν γνωστή για την επιφυλακή της στην θεότητα της Αρτέμιδης, η οποία ήταν η προστάτιδη της πόλης.

Macler¹⁵ փորձ մը կը կատարէ ապացուցանելու համար թէ համարներս սկզբնաբար մաս կազմած ըլլան մարդկուսեան Աւետարանի հայ թարգմանութեան։ Իբրեւ ապացոյց կը բերէ այն իրողութիւնը, որ հայ ձեռագիրներու մեծ մասը ունի այս հատուածը, եւ մանաւանդ, որ Նոր Կտակարանի հայ թարգմանութիւնը կը հետեւի յոյն D (= Bezae) եւ Թ (= Koridethi) ձեռագրախումբներուն, որոնց մէջ անպակաս է այս մասը։ Մեր կարծիքը այս կէտին մէջ կը շեղի իրոմէ։

ա) Հարեւանցիկ ընթերցուած մը կը բաւէ արդէն համոզուելու, թէ Մարկոսի ԺԶ. 9-20 համարներուն լեզուն անհարազատ հայերէն է, շատ խեղճ թարգմանութեամբ, բացի թերեւս Վ. 342 ձեռազրի բնազիրը, որ մինչեւ այսօր միակ ներկայացուցիչն է իր խմբին։ Ուստի այս ԺԶ. 9-20 համարները Մարկոսի բնազրին հետ միաժամանակ չեն թարգմանուած, այլ աւելի ուշ ժամանակ մը կ'ենթազրեն։ Յայտնի կերպով շփոթուած է հատուածիս մէջ երկու անդամ հմբ. 11 եւ 14 յոյն ծեաօրւաւ բառը ծեամւաւ ի հետ, որով «տեսնել»ը կը թարգմանուի «երեւնալ», բան մը, որ ամբողջ նոր Կտակարանին մէջ անդամ մ'իսկ չի տեսնուիք. հմմտ. Մտք. Զ. 1, ԽԳ. 5, Ակ. Ե. 27, Ե. 24, ԽԳ. 55, Յովհ. ԺԱ. 45, Գործք Ա. 11, Ա. Յովհ. Ա. 1, Պ. 12 եւն։ «Երեւնալ» կը թարգմանուի միայն յունարէն գանօրւաւ, հմմտ. Մտք. Ա. 20, Բ. 7, 13, 19, Զ. 5, 18, Թ. 33, ԺԳ. 26 եւն. եւ նոյնիսկ հոս Մրկ. ԺԶ. 9, 12, համարներու մէջ։

¶) Հասուածիս թիւ 1. թարգմանութիւնը, որ ամէնէն ընդհանրացածնէ, չունի ոչ մէկ յատկանշական ձեւ որ յատուկ ըլլայ Ո ի կամ Թ ի խմբերու: Օրինակի համար 14. տունին մէջ «յարուցեալ ի մեռելոց յաւելուածը, որ անպակաս է հայ թարգմանութեան մէջ, յատուկ է միայն Ա (= աղեքսանդրեան) եւ Ը (= կոկնառեան էպիտոմէ) են:

Zimmer: #2: 9 kudu kudu (mim.) simile

17. Ե Ձես ինքանց շնուրագետներ

19. Եւ հնարի Տես Յիսուս

20: սչետ նպաս (ալիս :) ամփե

Արդէն Macler այս երեւոյթին առջեւ ստիպուած կը փոխէ իր կարծիքը եւ կը խոստովանի, թէ այս մասը աւելի լնդարձակազոյն ձեռադրախումբի մը նը-շաններն ունի, գոր կը նշանակէ Soden I ով, որուն ենթակայ են սակայն թէ՛ D ն եւ թէ՛ Θ ն: Այս խոստովանութիւնը կը նպաստէ մեր յայտնած վերի կարծիքին, թէ հատուածիս հայ թարգմանութիւնը Մարկոսի Աւետարանի թարգմանութեան հետ միաժամանակ չէ եղած, այլ վերջէն եկած է իրեւ յաւելուած թարգմանուեալ տառեւ օռինակէ մու¹⁶:

Գ) Յոյն այսօրուան բնագրէն չեն դարձեալ թիւ 2 եւ 3 թարգմանութիւնները, որովհետեւ բոլորովին կը փոխուի 14. տունին իմաստը: Զենք կը նար ընդունիլ, թէ երկու տարրեն թարգմանիչներ իրարմէ բոլորովին անկախ՝

¶.) Եթէ զոյլութիւն ուստի Յ. զարչս սկսաւ և
թարգմանութիւններու կը ձեռնարկեն զրիչները արդէն Յ. զարչս սկսաւ և
չեն ընդօրինակեր իրենց առջեւ ևնթաղբուած բնապիրը։ Լեզուական տեսա-
կէտէ քիչ շատ Յ. զարլու գլուց կը կրէ թիւ 2ի բնապիրը, մօտ է ասոր թիւ
3ը, բաւական մեծ անջրպետով կը հետեւի այսօր ընդունուած թիւ 1ի բնա-
գիրը, թիւ 4ը թերեւս մինչեւ կ-ը. դարերու մէջ զետեղուի, թիւ 5 եւ 6
ունիթոսական նորածեւութիւններ են թարգմանուած լատին բնապիրէ։
Ե.) Ասոնց վրայ աւելցնենք եւ այն իրողութիւնը, որ թէպէտ հայ ձե-

Ապակիբներու իլլու 40 առ չափել, և սաժնէ զայն Մարկոսի բատղրէսս սոր լսուագելուուշ

ցողներուն ալ 95 տոկոսը կը բարեւ կազմակերպի առաջնորդութեանը, թէ յետսասուն համարում է առաջնորդութեանը մեր ենթադրութեամբ: Այս պատճառութ ալ համը ինչ որ կը նպաստէ մեր ենթադրութեամբ: Այս պատճառութ ալ համը ինչ որ կը նպաստէ մեր ենթադրութեամբ:

մարիները թէպէց ու հետպահութեան անհաստատութիւնը

զրչագիրները՝ Conybeareի այս տեսակի մարդուի, տեսնելով զրչագիրներու ո՛ւ

¹⁵ *Le Texte Arménien de l'Evangile d'après Matthieu et Marc*, Paris 1919, t^e 636.

16 U.S. 1, § 631:

124 The twelve nerves of Mark: *The expositor* 1893, 7. Oct.

¹⁷ Ariston, the Author of the *Constitution of Athens*, p. 30.

Հատին բնադրէն։ Թէ այս ժողովածոյ կազմէլու մզումը չափազանց հին է, պատմական իրողութիւն է այդ։ Այսպէս մուտքործած են իրենց կարգին Կարպիհանոսի թուղթը, աղլուսակները, Եւթաղականները, նախադրութիւններն ու նորադոյն ցուցակները։

Մեզի կ'երեւայ, թէ Macler և Conybeare իրենց պատճառաբանութիւններով ապացուցած են միայն, թէ այս համարներուն այսօրուան հայ բնագիրը լ-թ. դարերուն արդէն գոյութիւն ունէք:

Միկթար շատ լաւ տեսած էր համարներուս հայերէն աղճատ լեզուն, մանահանդ 14. համարը քննած միջոցին եւ կը վերապրէ զայս գրչագիրներուն (էջ 1274), ուստի կ'ուզէ զայս վերակադրմել յունարէն բնագրի վրայէն՝ «զի նոցա որոց երեւեցաւ յարուցեալ ի մեռելոց ոչ հաւատացին»: Բայց ինչպէս տեսանք վերագոյն, բնագրիս տկար լեզուն սկզբնական է, ուստի հարկ չկայ զայն գրչագրական սիսալ նկատելու:

Միւս կողմէ, թէպէտ համարիս խմաստը շատ չի տուժեր այս սրբագրութեամբ, սակայն այս կատարուած միջոցին՝ պէտք է ուղղուէր նաեւ թէօմաւասին երեւում թարգմանութիւնը:

Երբորդ՝ սրբագրութիւնը կարելի չէ հայեցի համարիլ, այնու որ, ինչպէս տեսանք 14. համարին հայ թարգմանութիւնը յոյն այսօրուան բնագրին իմաստը չունի, եւ ենթադրել կու տաւ մեռ ուն անձանո՛ւ այն սեւծառել ։

զորութիւնը չունեալ պուտայ սեղ դեռ անծանօթ յոյն սկզբանագիր մը : Զորութ՝ հետաքրքրական կէտ ժաւ այն է, որ Միխիթար կը պահէ «ի մեռելց» ընթերցուածը, զոր իր առջեւ առած Պարիսի բազմակուեան տը-պագրութիւնը չունէր : Այսեղ աղուած է հաւ թափամանութենէն :

Մեր այս զոյլ համարներուն քննութեամբ, փորձն ըրինք ճաշակ մը տալու Մխիթարայ աշխատութեան եղանակին: Մեր առջեւ կ'ելլեն շատ ուղիղ սրբագրութիւններ, բայց կը հանդիպինք նաև նորագոյն քննութիւններու լոյսին տակ պարզուած, մեղ համար այլեւս անընդունելի երեւցած սուաջարկութիւններու: Հոս մատնանշուած անյաջող լուծումները սակայն չեն կընար նուաստացուցիչ համարուիլ Մխիթարայ նկատմամբ, քանի որ անտեղի է ասկէ երկու դար յառաջ փոխադրել բանասիրական նորագոյն նուածումներու արդիւնքը: Անցեալ դարերու թափուած քրտինքին ծանրութիւնը կըսելու համար ժամանակակցի աչքն ու դատումը հարկաւո՞ւ է:

Դժբախտաբար, առիթը Աստուածազունչի Պարիսի բազմալեզուեան հրատարակութիւնը կ'երկարէ Միսիթարայ, իր կատարելիք աշխատութեան համար։ Աւելի արդիւնաւէտ պլատի ըլլար Լոնդոնի հրատարակութեան վրայէն կատարուած համեմատական սրբազրութիւն մը, քանի որ վերջինս օժտուածէ ձեռագրական համեմատութիւններով։

Միավորայ մեծութիւնը իր հրատարակութեան ներքին արժէքին մէջ այն է, որով առաջին ուսագլուխան կը հանդիսանայ լուրջ քննութեամբ մը միլիածուելու բանասիրական խորերը, ցոյց տալով, թէ ո՞ր կէտերուն դարձը-նելու ենք ի մասնաւորի մեր ուշադրութիւնը, անծանօթ աշխարհի մը հիմնա-դիմարտէսն աւանդելով:

Կանդնած հայ տպագրութեան արուեստի պարծանք այս հրատարակութեան հանդէպ, կը խոնարհեցնենք մեր զլուկը Անոր առաջ, որ ճարտարա-

պետն եղաւ այդ կառուցուածքին: Հոյակապ է ստեղծագործութիւնը, ո՞չ անոր համար միայն որովհետեւ ունի հաստահիմն նստուածք, տարածուն լայ- անոր համար միայն որովհետեւ ունի հաստահիմն նստուածք, տարածուն լայ- նութիւն եւ ահեղ բարձրութիւն, օժտուած արտաքուստ բազմադիմի քանդա- նութիւն եւ ահեղ բարձրութիւն, օժտուած արտաքուստ բազմադիմի քանդա- կազարդերով եւ պաղպաջուն տեսքով, այլ եւ առինքով է շնուռածքին հաս- կազարդերով է պաղպաջուն տեսքով, այլ եւ առինքով է շնուռածքին հաս- տահեղոյս հիւսուածքը, ուր մէն մի աղիւս զանգուած է ամբողջին հետ ամ- տահեղոյս հիւսուածքը, Արուեստագէտի ճաշակը կը տեսնուի հոն, թափած ինսամքը, որոնք բաշազախ: Արուեստագէտի ճաշակը կը տեսնուի հոն, թափած ինսամքը, որոնք բաշազախ: Դրուագաղարդ են սրահները, նկարապահոյն որմերը, ոսկեդրուադ հովին: Դրուագաղարդ են սրահները, նկարապահոյն որմերը, ոսկեդրուադ հովին: Դրուագաղարդ են սրահները, նկարապահոյն որմերը, ոսկեդրուադ հովին: Դրուագաղարդ են սրահները, նկարապահոյն որմերը, ոսկեդրուադ հովին:

Առաջ հոգեւոյ առ և Սովոր Հոգին ու միտքը, հաւատքն ու սլրմաւ է լ. Եւ
Արուեստագէտի Հոգին ու միտքը, հաւատքն ու սլրմաւ է լ. Եւ
Յուշակերտին վրայ: Միիթար ձեռնարկած է շնուռածքիս ո՛չ իբրեւ լոկ նիւ-
թեղէն կասուցուածքի, մարդկեղէն մտքի ստեղծումի, այլ իբրեւ հոգեւոր
առաջ աստուածաշունչ պատրամներու ընդունարանի, ակնածանքով, հա-
տաճարի, աստուածաշունչ պատրամներու առանձինն, այլ օժանդա-
ւարքով, չերմաշերմ եռանդով: Ոչ ինքնավստահ առանձինն, այլ օժանդա-
ւարքով, իր կարողազոյն հարազատներու, արհամարհելով տաժանք եւ
կութեամբ իր կարողազոյն հարազատներու, միայն յաւիտենական վարձքի ակնդէտ
քրտինք, նիւթական ծախք եւ վաստակ, միայն յաւիտենական վարձքի ակնդէտ
եւ Հայ ժողովուրդին հոգեւոր շահին ի սատար, ընծայաբերելով վաստակը՝
Աստուածոյ վառքին եւ արդիւնքը հայ Մշակոյթին:

Հ. ԱԻԳՈՍՏԻՆՈՍ ՍԵՐՈՒԼԱՅ

Ուստե՞ղ Միսիք-արեան

Վիեննա